

dr hab. Barbara Klich-Kluczevska, dr hab. UJ
Zakład Antropologii Historycznej
Instytut Historii
Uniwersytet Jagielloński
ul. Gołębia 13
31-007 Kraków
barbara.klich-kluczevska@uj.edu.pl

Kraków, dnia 10.01.2024 r.

Ocena dorobku naukowego dr Natalii Jarskiej, ze szczególnym uwzględnieniem cyklu powiązanych tematycznie artykułów pt. *Kobiety i mężczyźni w małżeństwie w Polsce, 1945-1989*, wskazanego jako główne osiągnięcie naukowe.

Podstawa prawna oceny dorobku Habilitantki: art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 478).

Stanowi ona, że stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

1) posiada stopień doktora;

2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:

a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub

b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub

c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;

3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Dr Natalia Jarska ukończyła studia historyczne na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Jej praca magisterska przygotowana pod kierunkiem prof. Marcina Kuli dotyczyła kwestii, które pozostaną na lata w centrum jej badawczych zainteresowań: historii kobiet oraz historii dwudziestowiecznej Hiszpanii. Jej praca magisterska obroniona w 2006 roku była poświęcona ideologii i działalności Sekcji Kobiecej Falangi (1939-1950). Cztery lata później uzyskała dyplom magistra filologii hiszpańskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Praca nad dysertacją doktorską stanowiła zwrot ku badaniom nad dziejami powojennej Polski. Rozprawa pod tytułem „Praca zawodowa robotnic w Polsce w latach 1945-1960”, której promotorem był prof. Dariusz Jarosz stała

się podstawą uzyskania przez Habilitantkę tytułu doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, a następnie została opublikowana w formie książkowej przez Instytut Pamięci Narodowej (*Kobiety z marmuru. Robotnice w Polsce w latach 1945–1960*, Warszawa 2015).

Od 2015 roku dr Natalia Jarska jest zatrudniona na stanowisku adiunktki w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Ponadto w latach 2021-22 oraz 2022-24 zdobywała doświadczenie jako post-doc kolejno w Uniwersytecie Masaryka w Brnie oraz Instytucie Historii czeskiej Akademii Nauk w Pradze. W swoich badaniach Habilitantka była przez wiele lat wierna badaniom z zakresu historii kobiet w Polsce i Hiszpanii, które jednak w ciągu ostatnich pięciu lat zaczęły wyraźnie ewoluować ku badaniom z zakresu historii płci kulturowej. Ponadto w obszarze jej zainteresowań pozostaje historia pracy kobiet, historia seksualności oraz historia ruchów kobiecych. Jak sama podkreśla jako bardzo istotne kategorie analityczne postrzega kategorie pokolenia i klasy społecznej. Po uzyskaniu tytułu doktora Natalia Jarska opublikowała dziesięć artykułów w monografiach naukowych, z czego połowę stanowiły rozdziały książek w języku angielskim, które ukazały się nakładem cenionych wydawnictw (m.in. Routledge, CEU Press, Palgrave). Ponadto między 2016 a 2023 rokiem imponująca liczba jej artykułów została opublikowana w najlepszych czasopismach polskich i międzynarodowych. Łącznie z cyklem artykułów zgłoszonych jako osiągnięcie badawcze obejmują one 22 artykuły jedno lub wieloautorskie („Slavic Review”, „Contemporary European History”, „Kwartalnik Historyczny”, The History of the Family, Journal of the History of Sexuality”, Acta Poloniae Historica” i inne).

Przyjęte strategie publikacyjne zaowocowały wysokimi wskaźnikami cytowalności prac Habilitantki (google scholar 273, h-index 8).

Ścieżka naukowa dr Natalii Jarskiej jest przykładem wzorowo realizowanej nowoczesnej kariery akademickiej. Jej badania wyrastają z polskiej historiografii skoncentrowanej na analizach makrohistorycznych i politycznych PRL, jednak od kilku lat wykorzystując opanowany wcześniej warsztat odważnie i z prawdziwą pasją uczestniczy w międzynarodowym interdyscyplinarnym dialogu humanistów na temat transformacji powojennego świata. Wśród najbardziej charakterystycznych cech pracy Habilitantki należy wymienić cztery podstawowe:

- W oparciu o przekonującą bazę źródłową dr Natalia Jarska stawia ważne pytania i formułuje odważne hipotezy w obszarach historii polskiej

seksualności, historii kobiet i małżeństwa oraz dziejów dyskursu eksperckiego z zakresu małżeństwa.

- Dzięki udziałowi w międzynarodowych projektach badawczych oraz świadomej i konsekwentnej strategii publikacyjnej Habilitantka jest już na stałe obecna w międzynarodowym obiegu wiedzy. Habilitantka jest wzorem mobilności, co wymaga ogromnego poświęcenia i determinacji.
- Dorobek dr Jarskiej dowodzi, że można skutecznie łączyć dwie perspektywy badawcze: metodę charakterystyczną dla polskiej historii społecznej i kategorię płci kulturowej (w roli dominującej perspektywy analitycznej). Habilitantka zdecydowanie preferuje stosunkowo jednolite źródła archiwalne (w tym pamiętniki konkursowe o takim statusie), a rzadziej decyduje się na korzystanie ze źródeł alternatywnych (np. wywiadów jak ma to miejsce w artykule napisanym we współpracy z dr Agatą Ignaciuk)
- Habilitantka znakomicie radzi sobie w zespołach badawczych oraz zespołach autorskich, czego dowodzą znajdujące się w jej dorobku referaty i artykuły, które powstawały we współpracy z świetnymi historykami i historyczkami tak z Polski, jak z innych krajów europejskich.

Ocena cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych: *Kobiety i mężczyźni w małżeństwie w Polsce, 1945-1989*

Przedstawiony do recenzji cykl artykułów jest spójny i podporządkowany głęboko przemyślanym pytaniom badawczym. Są one zanurzone w dominujących współcześnie dyskursach historiograficznych w obszarze badań nad płcią kulturową w Europie Środkowo-Wschodniej doby komunizmu. Mam tutaj na myśli przede wszystkim: badania nad transferami wiedzy eksperckiej, transformacją społeczną, badania z zakresu historii gender nad sprawczością kobiet oraz analizę tworzenia i popularyzacji wiedzy o seksualności. Ramę tak opisanych badań stanowi z jednej strony potrzeba reinterpretacji historii krajów bloku wschodniego w duchu już nie tyle odejścia od paradygmatu totalitarnego (bo to w tym środowisku badawczym dawno się dokonało), ale budowania zrównoważonych i sprawiedliwych ocen transformacji, która miała miejsce w Europie Środkowej i Wschodniej w latach 1945-1989. Z drugiej strony badacze i badaczki z regionu poszukują najskuteczniejszego sposobu na przekroczenie magicznej granicy żelaznej kurtyny i przywracanie

sprawczości społeczeństwu bloku wschodniego w historiografii dotyczącej XX wieku.

Wszystkie przedstawione do recenzji artykuły są przemyślane i dobrze skonstruowane pod względem formalnym. Dr Jarska ma dar wyrażania myśli w sposób precyzyjny i logiczny. Na przykładzie Jej publikacji można także bardzo dobrze zaobserwować różnice pomiędzy przygotowaniem artykułu dla odbiorcy polskiego i zagranicznego. W drugim przypadku mamy zwykle do czynienia z osadzeniem narracji w szerokich ramach dyskursu międzynarodowego. Sama analiza jest także osadzona w ramach najnowszej literatury przedmiotu. Cykl jest koherentny pod względem tematycznym i jako całość stanowi wyrazistą i bardzo ciekawą poznawczo całość, która jest konkretną propozycją interpretacyjną rzeczywistości historycznej PRL w duchu historii płci. Co niezwykle istotne wszystkie artykuły zostały opublikowane w bardzo dobrych i powszechnie cenionych czasopismach międzynarodowych, co rodzi nadzieję na ich szeroki odbiór (część z nich już jest cytowana i dyskutowana), tym bardziej, że artykuły skłaniają do namysłu, polemik i – co jest ich niezmiernym atutem – do zadawania kolejnych pytań.

Pomysł poświęcenia uwagi różnym aspektom historii kobiet i mężczyzn w małżeństwie jest celny i w pełni uzasadniony. Historycy i historyczki zgadzają się, że w badanym okresie mamy do czynienia ze szczególną wiarą w małżeństwo i rodzinę jako ścieżkę indywidualnej samorealizacji. Jednocześnie polskie dyskursy eksperckie wykreowały wyrazisty model wzorca rodziny, którego źródeł można upatrywać w dyskursach dwudziestolecia międzywojennego. O ile historia i antropologia seksualności rozwija się dzisiaj znakomicie, badania z zakresu historii życia prywatnego i historii małżeństwa, w tym ojcostwa i męskości nie budzą w Polsce entuzjazmu i pozostają na marginesie zainteresowań historyków społecznych i kulturowych, co w praktyce spowodowało, że to pole badawcze powoli przejmują historycy wychowania, którzy koncentrują się w gruncie rzeczy tylko na sferze norm.

Recenzowany cykl dzieli się wyraźnie na dwie części podyktowane po pierwsze naczelnymi pytaniami badawczymi po drugie zaś – niemal we wszystkich przypadkach - bazą źródłową.

Pierwszą grupę stanowią jednoautorskie artykuły poświęcone tożsamości kobiety i mężczyzny w związku małżeńskim i relacjom płci. Należą do niej następujące teksty: 1. *Praca zawodowa kobiet a relacje małżeńskie w powojennej Polsce. Analiza materiałów konkursów pamiętnikarskich z lat 1963, 1964 i 1974,*

„Polska 1944/45-1989. Studia i Materiały”, XVIII/2020, 2. *‘We treat each other as equal partners’ the understanding of companionate marriage in postwar Poland*, „The History of the Family” 26(4), 2021; 3. *Women's Work and Men. Generational and Class Dimensions of Men's Resistance to Women's Paid Employment in State-Socialist Poland (1956–1980)*, „Aspasia” 15, 2021; 4. *Managing the Double Identity: Married Women as Housewives and Workers in Post-1956 Poland*, “Journal of Women’s History” 34, wrzesień 2022; 5. *Men as husbands and fathers in postwar Poland (1956–1975). Towards new masculine identities?*, „Men and Masculinities” 24 (4), 2021.

Bazą źródłową tego cyklu są przede wszystkim pamiętniki z kilku konkursów pamiętnikarskich, chociaż Autorka odwołuje się także pomocniczo do ustaleń dotyczących poradnictwa. Przede wszystkim wykorzystwała niemal 500 zachowanych pamiętników m.in. z konkursu „Młodzi po ślubie” ogłoszonego w 1964 roku przez redakcję „Życia Warszawy” i Towarzystwo Świadomego Macierzyństwa, konkursu „Mąż i żona” z 1965 roku oraz konkursu „Zarzewia” z 1974 roku. W związku z wykorzystaniem dosyć specyficznego źródła nieco brakuje w zestawieniu artykułów jednego tekstu źródłownawczego, który przedstawiłby bliżej analizowane zespoły, autorów i autorki pamiętników konkursowych, ich reprezentatywność dla całego społeczeństwa polskiego, wreszcie – o ile to możliwe - geograficzne rozproszenie. W prezentacji źródła wskazano na dekady urodzenia autorów (w I konkursie i III konkursie – zdecydowanie dominują młodszy/sze pamiętnikarze/ki, z krótkim stażem małżeńskim) oraz wykształcenie (dominują osoby z wykształceniem wyższym i średnim). To ważne, ponieważ w oparciu o tę stałą, jednolitą grupę źródeł są wyciągane uogólniające wnioski na temat powszechnych wyobrażeń, które mają funkcjonować w polskim społeczeństwie.

Dr Natalia Jarska konsekwentnie stosuje podczas analizy pamiętników metodę badań, polegającą na poszukiwaniu w nich pewnych powtarzalnych zjawisk, które odzwierciedlają modele rozpoznane już w wcześniej w dyskursie eksperckim. Chociaż podkreśla, że źródła te są trudne w interpretacji i niezwykle złożone, to jednocześnie deklaruje, że pamiętnikarstwo konkursowe daje wprost dostęp do powszechnego doświadczenia. Píše: „I propose going beyond the analysis of policies and discourses, and focusing on popular understandings and people’s experience, by drawing on personal narratives”.¹

¹ N. Jarska, *‘We treat each other as equal partners’ the understanding of companionate marriage in postwar Poland*, “The History of the Family”, 2021 26:4.

W odróżnieniu od analiz pamiętników konkursowych proponowanych dzisiaj przez literaturoznawców i kulturoznawców oraz badaczy pamięci, nie podejmuje próby namysłu nad badanymi pamiętnikami jako narracjami o życiu, które podlegają gatunkowej konwencjonalizacji. Jak pisze uznany badacz pamiętników konkursowych, Paweł Rodak: „Pamiętniki pisane są zarazem coraz bardziej według reguł obowiązujących w świecie pisma i druku, który przez powojenne autorki i autorów jest przyswajany w o wiele większym stopniu niż przed wojną dzięki rozwojowi szkolnictwa, postępującej alfabetyzacji i wzrastającej dostępności publikacji książkowych i czasopiśmienniczych. Z tym wiąże się kwestia awansu społecznego, obecna w pamiętnikach i ich opracowaniach od samego początku (jako bodaj najważniejsza kategoria towarzysząca temu zjawisku), która teraz przybiera jeszcze bardziej widoczny, nowy kształt”² Habilitantka nie osadza też doświadczenia małżeństwa w szerszym doświadczeniu indywidualnym, bo to zaburzałoby pomysł analizy w skali makro, chociaż wydaje się, że w kontekście deklarowanych badań nad tożsamością mogłoby to być przydatne.

W cyklu widać ciekawy rozwój warsztatu i metody interpretacji. O ile w artykule *Praca zawodowa kobiet a relacje małżeńskie* nie ma wyraźnego rozdzielenia doświadczenia ze względu na płeć, w kolejnych tekstach Habilitantka stosuje już konsekwentnie perspektywę historii płci kulturowej. Coraz rzadziej poszukuje też w pamiętnikach obiektywnych danych np. na temat wysokości zarobków, częściej skupiając się na subiektywnych odczuciach i – co bardzo ważne – języku. Można powiedzieć, że artykuł z 2020 roku jest „rozgrzewką” przed bardziej zaawansowanymi pracami skupionymi na szczegółowych zagadnieniach relacji płci w małżeństwie, które pojawiają się w kolejnych czterech tekstach.

Zasadniczą tezą, która pojawia się w tej części cyklu jest teza o upowszechnianiu się wzorca nowoczesnego małżeństwa partnerskiego, a więc wyraźnej i powszechnej transformacji PRL-owskiej rodziny. Najciekawsze w tym kontekście są zdecydowanie wyniki badań nad męskością, które same w sobie są interesującą próbą wprowadzenia tej problematyki na szerszą skalę do analiz nad PRL. Należy zgodzić się z Habilitantką, że wyniki jej badań są polemiczne wobec większości dotychczasowych analiz (tym niżej podpisanej), które co prawda wskazują na wyraźne istnienie i upowszechnianie w przestrzeni publicznej takich wzorców, ale poddają w wątpliwość ich faktyczne społeczne

² Rodak, P., *Fenomen pisanie o własnym życiu*, „Kultura i Społeczeństwo” 2022, 66(2), s.32.

praktykowanie. Nie do końca chyba zamierzonym efektem analizy (szczególnie dotyczącej męskości) jest niezwykle pozytywny, o ile nie wyidealizowany, obraz małżeństwa w ogóle. Poniekąd jest to efektem pytań badawczych dotyczących realizacji wzorca partnerskiego, a nie – przykładowo – niepowodzeń w jego realizacji. Choć takie przykłady pojawiają się we wszystkich artykułach nie mają większego wpływu na wnioskowanie, ponieważ – trudno tu nie zgodzić się z Habilitantką – nie podważają one tezy o praktykowaniu małżeństwa partnerskiego. Pozostaje jednak pytanie o skalę. Dr Jarska nie deklaruje, że opisane doświadczenia są dominujące, ale że występują jako zjawisko, o niedookreślonym do końca zasięgu. Odpowiedź na pytanie o faktyczny zasięg tego zjawiska wymaga więc zdecydowanie kolejnych badań, które wyjdą poza przestrzeń miasta oraz młodych i wykształconych w większości aktorów historycznych (dodatkowo z ambicjami pisarskimi). Fakt podjęcia przez nich pisarskiego zadania, ich wiek i doświadczenie życiowe, a także zasięgi oddziaływania społecznego instytucji, które ogłaszały konkursy pozwalają już w tym momencie oszacować zakres oddziaływania i realizacji wzorców życia małżeńskiego, o których pisze Habilitantka.

Mam wielką nadzieję, że ogromnie ciekawe i mocne konkluzje Habilitantki odbija się zasłużonym echem w środowisku badaczy i jej tezy zostaną skonfrontowane z innymi źródłami historycznymi i wpisane w ramy pewnych zobiektywizowanych danych na temat małżeństwa i rodziny, o których już dzisiaj wiemy, a także – przykładowo - wspomnień dzieci i praktyk wychowawczych stosowanych w polskich rodzinach lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. To także ogromnie ważne w kontekście wyrażnie dzisiaj obecnych w międzynarodowym dyskursie historiograficznym prób poszukiwania wspólnoty doświadczeń społeczeństw bloku wschodniego oraz poparcia bądź odrzucenia polskiego udziału w awangardowych procesach równościowej transformacji rodziny w dobie komunizmu. Czy to jedynie promowane czy jednak głęboko zinternalizowane i jednocześnie praktykowane wzorce nowoczesności? Czy państwowy socjalizm zmienił polską rodzinę na bardziej nowoczesną/lepszą? Na ile polskie doświadczenie ze szczególną rolą religijności oraz wciąż obecnymi wzorcami wspólnotowego życia wiejskiego było jednak w skali bloku odmienne? To ważne pytania w kontekście nie tylko historii kobiecości czy męskości, ale oceny całej powojennej historii Polski.

W pierwszej części cyklu drugim bardzo ważnym wątkiem jest praca zawodowa kobiet. W tym sensie są one konsekwentną realizacją wątków badawczych, które pojawiają się w książkach i artykułach Natalii Jarskiej od

początku jej badawczej drogi. Tym razem są częścią namysłu nad wspomnianym wyżej problemem małżeńskiej równości i decydowania o wspólnym życiu. Pomimo istnienia różnorodnych sposobów internalizacji nowych wzorców życia, badania Natalii Jarskiej potwierdzają tezę, że praca zawodowa i zarobkowa kobiet była podstawowym czynnikiem oddziałującym na ich emancypację w życiu rodzinnym. Inną kwestią pozostaje wpływ konkretnego typu pracy zawodowej/zarobkowej na realia życia rodzinnego w PRL.

Bardzo ciekawym wątkiem, który mam nadzieję Habilitantka podejmie w przyszłości (bo takie badania prowadziła już wcześniej) jest kwestia języka i współczesnych pamiętnikarzem kategorii (np. *równości*), które wykorzystują w konstruowaniu narracji o własnym życiu. Na ile pojawia się w nich przykładowo pojęcie intymności?

Druga część recenzowanego cyklu składa się z artykułów dotyczących wiedzy eksperckiej i poradnikowej dotyczącej małżeństwa i rodziny. To w pierwszej kolejności artykuły już dzisiaj docenione przez badaczy zajmujących się tą problematyką: *Modern Marriage and the Culture of Sexuality: Experts between the State and the Church in Poland, 1956–1970*, 2019 a także *Explaining the Calendar: The Catholic Church and Family Planning in Poland, 1930–1957*, 2023. Do nieco innego rejestru należy artykuł *The Struggle for Marital Equality Beyond Cold War Political Divides: Transnational Relationships Between Polish and Spanish Women Lawyers in the 1960s and 1970s*, „European Review of History” 2022, który jest poświęcony aktywizmowi polskich i hiszpańskich prawniczek na rzecz równości małżeńskiej. To klasyczny tekst z zakresu historii ruchów społecznych, który w duchu i konstrukcji jest bliski wcześniejszym rozważaniom Habilitantki o Lidze Kobiet czy realnej pozycji polskich działaczek w łonie partii. Niemniej jednak także dotyczy środowisk eksperckich i rodziny.

Swego rodzaju łącznikiem między badaniami nad kwestiami seksualności w małżeństwie w świetle dyskursów eksperckich oraz badań analizujących doświadczenie życia w małżeństwie w świetle pamiętników konkursowych z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych jest bardzo ciekawy artykuł Natalii Jarskiej i Agaty Ignaciuk, *Marriage, gender and demographic change: managing fertility in state-socialist Poland*, „Slavic Review” 81 (1), 2022 (współautorstwo – 50%) w którym wykorzystano tak narracje pamiętnikarskie jak współcześnie przeprowadzane wywiady. Artykuł został opublikowany w jednym z najbardziej cenionych amerykańskich czasopism poświęconych

badaniom historycznym i kulturowym w regionie Europy Środkowej i Wschodniej.

Rozważania nad wiedzą ekspercką są dla Natalii Jarskiej ramą myślenia o analizie doświadczenia indywidualnego zapośredniczonego w pamiętnikach konkursowych. Rozwijająca się w PRL wiedza ekspercka z zakresu seksualności, która pozostaje w centrum uwagi Autorki i Współautorek jest punktem wyjścia do zadawania pytań o transformację społeczną. W tym sensie obie części cyklu pozostają w ciągłym dialogu.

W pierwszym z wymienionych artykułów (*Modern Marriage and the Culture of Sexuality*) dr Natalia Jarska przekonująco dowodzi, że polityki populacyjne epoki Gomułki były podporządkowane konkretnym strategiom politycznym partii i rządu PRL wobec Kościoła. Po raz pierwszy w jej rozważaniach o małżeństwie tak wyraźnie pojawia się Kościół katolicki jako wpływowy aktor historyczny. Artykuł jest także pogłębionym i nowym spojrzeniem na dzieje Towarzystwa Świadomego Macierzyństwa w tym okresie. Wyłania się z niego ważne pytanie o to, dlaczego państwo tak słabo (wbrew ekspertom) promowało antykoncepcję i edukację seksualną. Jednak nie można znaleźć w artykule potwierdzenia twierdzenia, które znalazło się w ostatnich akapitach artykułu, że „pojawienie się s e k s u o l o g i i po 1956 roku i jej wczesny rozwój przyczyniły się do powolnej, ale znaczącej akceptacji seksualności w sferze publicznej.” Po prostu dotyczy on innych kwestii.

Kościół powróci, już jako główny gracz w drugim tekście, który powstał we współpracy (wkład – 50%) z wybitną znawczynią historii społecznej, w tym seksualności i rodziny okresu międzywojennego – dr hab. Sylwią Kuźma – Markowska, prof. UW. Badaczki śledzą genealogię sporu, o których była mowa w artykule z 2019 roku. W toku analizy potwierdziły ciągłość nauki kościoła opartej na encyklice 1930 przed i po II wojnie światowej. Jedną z najciekawszych tez artykułu jest po pierwsze zwrócenie uwagi na czynnik racjonalności, który pojawia się w kontekście uzasadnień dla stosowania metody Ogino-Knausa, czyli tytułowego „kalendarzyka małżeńskiego”, po drugie zaś: odrzucenie podwójnych standardów "czystości" przedmałżeńskiej w odniesieniu do przyszłych małżonków. Poza obszarem zainteresowań Auterek pozostaje problem komunikowanie analizowanych treści dotyczących seksualności w obrębie duchowieństwa oraz w relacji duchowieństwo niższe – wierni/wierne.

Tak wymieniony artykuł, jak publikacja, który powstała we współpracy ze świetną specjalistką w zakresie historii polskiej seksualności - dr Agatą Ignaciuk, dowodzi ogromnych zalet pracy zespołowej (tutaj w ramach grantu NCN pod

kierownictwem znanej i cenionej antropolożki seksualności prof. Agnieszki Kościańskiej). Pozwala to między innymi na rozszerzanie chronologiczne perspektywy badawczej oraz dywersyfikację bazy źródłowej.

Chociaż często moje własne wnioski z badań są bardziej powściągliwe niż dominująca w ostatnich pracach dr Natalii Jarskiej teza o głębokiej transformacji, niezmiennie traktuję Jej analizy w kategoriach ogromnie wartościowego głosu, otwierającego debatę i prowokującego do dyskusji. Jej badania zbliżają nas bez wątpienia do prawdy historycznej, którą postrzegam (w ramach nieklasycznej definicji) jako efekt badawczego i analitycznego konsensusu w ramach etycznego nakazu wielostronnej analizy dostępnych źródeł z wykorzystaniem możliwe najlepszych metod i perspektyw (w tym porównawczych). Jesteśmy dziś na ścieżce, która także dzięki badaniom Natalii Jarskiej ku tej prawdzie nas zbliża, chociaż – jak to zwykle historii społecznej bywa - nie oferuje nam jej na talerzu.

Ocena pozostałych osiągnięć naukowych, osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę kandydata do stopnia doktora habilitowanego

Obok, ale także w związku z wyżej recenzowanym cyklem artykułów Habilitantka publikuje liczne prace dotyczące historii kobiet w ruchu komunistycznym, historii seksualności w perspektywie transnarodowej oraz porównawczej historii kobiet Polski i Hiszpanii. Wiele z tych prac powstawało, jak zostało to wspomniane wyżej, w ramach współpracy międzynarodowej. Wymienię w tym miejscu tylko najważniejsze projekty z udziałem Habilitantki: „Expertise in authoritarian societies. Human sciences in the socialist countries of East- Central Europe” Czech Science Foundation. Kierownik projektu - Kateřina Lišková), „Katolicyzacja reprodukcji, reprodukcja katolicyzmu. Aktywizm i intymność w Polsce od 1930 r. do dziś” (NCN, kierowniczka projektu – Agnieszka Kościańska), „Intimate life during state socialism in comparative perspective” (Czech Science Foundation, kierowniczka projektu Kateřina Lišková). Dr Jarska realizowała także samodzielnie granty krajowe uzyskane w konkursie Sonata Narodowego Centrum Nauki („Women and Men in Marriage in Poland in years 1939-1980”) oraz Programie im. Bekkera Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej.

Każdy z grantów umożliwiał uzyskiwanie kolejnych doświadczeń badawczych w toku bardzo licznych konferencji międzynarodowych m.in. we Florencji, Budapeszcie, Bristolu, Walencji etc. Natalia Jarska jest także regularną uczestniczką ważnych dla historyków i historyczek kongresów organizowanych przez stowarzyszenia ASEES oraz ESSHC oraz członkinią redakcji kilku czasopism naukowych („Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” - sekretarz redakcji od stycznia 2016 roku, „Cuadernos de Historia Contemporánea” oraz „European History Quarterly”). Do 2016 roku była ponadto sekretarzem redakcji czasopisma Instytutu Pamięci Narodowej „Pamięć i Sprawiedliwość”.

Jeżeli chodzi o doświadczenia dydaktyczne Habilitantki to siłą rzeczy ze względu na specyfikę zatrudnienia w Polskiej Akademii Nauk, nie są one liczne i dotyczą przede wszystkim zajęć prowadzonych dla Szkoły Doktorskiej Anthropos, którą to szkołę wspierała Ona także organizacyjnie. Do tych doświadczeń należy dodać ponadto gościnnie zajęcia dla studentów m.in. na Uniwersytecie Complutense w Madrycie.

Habilitantka angażuje się w prace organizacyjne związane z popularyzacją badań nad historią kobiet, była m.in. współorganizatorką cyklicznego seminarium Historii Kobiet i Płci im. Łucji Charewiczowej, IH PAN, 2017-2020. Ponadto popularyzowała wiedzę na temat historii kobiet poprzez udział w audycjach radiowych, publikację artykułów popularnonaukowych oraz prowadzenie wykładów dla uczniów szkół licealnych.

Konkluzja

Nie mam żadnych wątpliwości, że cykl artykułów *Kobiety i mężczyźni w małżeństwie w Polsce, 1945-1989* oraz całokształt dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr Natalii Jarskiej stanowi bardzo ważny wkład w rozwój dyscypliny historia, a tym samym z naddatkiem spełnia wymagania wobec osoby ubiegającej się o tytuł doktora habilitowanego określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 478).

Z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie dr Natalii Jarskiej, jako w pełni samodzielnej badaczki, do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.